

4. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: Учеб. пособие для студентов вузов. – М., 2000. – 430 с.
5. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? – М. : «Ладомир», 2002. – С. 54 – 56.
6. Най Дж. С., Кохэн Р. О. Транснациональные отношения и мировая политика // Теория международных отношений: Хрестоматия / сост., науч. ред. и коммент. П. А. Цыганкова. – М., 2002. – С. 101-106.
7. Панарин А. И., Покровский Н. Е., Уткин А. И. На перепутье. – М. : Логос, 1999. – С. 107-111.
8. Чешков М. Проблемы глобализации // PRO ET CONTRA. – 1999. – № 4, Осень. – С. 29-32.
9. Шенаев В. Н. Глобализация – объективный мировой процесс // Многоликая Европа: пути развития. М., 2002. С. 32 - 35.
10. Шумилов М. М. Концептуальные основы глобализации // CREDO NEW : теоретический журнал. – 2005. – № 1. – С. 21 - 28.
11. Appadurai A. Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy // Global Culture. Ed. by M. Featherstone. – L., 1990. P. 301 – 330.
12. Robertson R. Globalization. Social Theory and Global Culture. – L.: Sage, 1992. – P. 93-98.

УДК 343.8

Ягунов Д. В., НУ «ОЮА»

ЕЛЕКТРОННИЙ МОНІТОРИНГ В ПЕНАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню електронного моніторингу як сучасного механізму контролю за злочинною поведінкою. В статті аналізуються організаційно-правові та кримінологічні проблеми використання цього контрольного механізму та досліджуються питання його запровадження в Україні.

Статья посвящена исследованию электронного мониторинга как современного механизма контроля за преступным поведением. В статье анализируются организационно-правовые и криминологические проблемы использования этого контрольного механизма и вопросы его внедрения в Украине.

The article is focussed on issues of electronic monitoring as contemporary mechanism of control over criminal behaviour. The article analyzes organizational, legal and criminological problems of using this control mechanism, and issues concerning its implementing in Ukraine.

Електронний моніторинг (electronic tagging, electronic monitoring) – це форма нетаємного спостереження за особами, умовно засудженими до позбавлення волі або умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі.

Про цей кримінально-правовий захід сьогодні говорять надзвичайно багато. Носіння злочинцями електронних браслетів на нозі вже нікого не дивує і традиційно аналізується у світлі поняття «альтернатив ув'язненню». Сьогодні електронний моніторинг обґрунтовано розглядається як «невід'ємний елемент сучасної системи кримінальної юстиції» [1].

Приваблива можливість зниження кількості ув'язнених шляхом використання різних форм «домашнього арешту» у поєднанні з електронним наглядом сьогодні нерідко розглядається як одне з найбільш перспективних напрямків реформування національних систем кримінальної юстиції.

Це стосується і нашої держави. Так, у новій редакції КПК пропонується ввести можливість домашнього арешту як запобіжного заходу. Для реалізації такої норми планується застосовувати електронні засоби моніторингу [2].

Проте, не зважаючи на його широку розповсюдженість в сучасних пенальних практиках, електронний моніторинг все одно характеризується новизною, особливо у порівнянні з іншими, більш традиційними кримінально-правовими заходами.

Тому в цій статті ми ставимо за мету проаналізувати сутність такого незвичного для традиційних систем кримінально-правового впливу на злочинність заходу, яким є електронний моніторинг.

Для майбутніх дискусій щодо запровадження електронного моніторингу в Україні повинні бути досліджені наступні аспекти: 1) філософські засади та спрямування електронного моніторингу; 2) проблематика узгодження інституту електронного моніторингу з цілями покарання, закріпленими у національному кримінальному законодавстві; 3) організаційно-правові проблеми використання електронного моніторингу під час виконання кримінальних покарань; 4) етичні аспекти використання електронного моніторингу та дотримання міжнародних стандартів з прав людини при його застосуванні; 5) кримінологічний ефект застосування електронного моніторингу в аспекті попередження рецидивних злочинів; 6) фінансування електронного моніторингу.

Саме на цьому і сфокусована увага у цій статті.

Історія електронного моніторингу як засобу контролю за злочинцями є нетривалою, і пов'язане це, передусім, із бурхливим науково-технічним розвитком 1970-х років. 1964 року американський вчений К. Швітцгебель очолив команду дослідників Гарвардського університету з питань запровадження перших прототипів електронного моніторингу. З цього періоду і почалося фінансування досліджень у зазначеній сфері.

Перше більш-менш масштабне використання електронного моніторингу у сфері кримінальної юстиції мало місце у період 1964-1970 років у штаті Массачусетс (США) щодо умовно-достроково звільнених злочинців та неосудних осіб, які перебували в умовах вільного суспільства [3].

1981 року суддя Дж. Лав (місто Albuquerque, New Mexico, США) за підтримки спеціаліста з комп'ютерних технологій М. Госса, запровадив систему комп'ютерного спостереження за п'ятьма злочинцями. Цей приклад вважається першим застосування судом електронного моніторингу [4].

У 1980-х роках в Британії (як і в багатьох інших країнах світу) відбулося значне зростання кількості ув'язнених. 1981 року дослідник Т. Стейсі звернувся до британського Home Office з пропозицією запровадити електронний моніторинг з метою фіксації рухів злочинців, використовуючи телефонні мережі. Приблизно з цього часу термін «electronic tagging» увійшов до кримінологічної термінології.

1987 року Комітет з питань внутрішніх справ Палати обшин британського парламенту у своїй доповіді «Про стан в'язниць» рекомендував Секретареві внутрішніх справ відвідати США з метою вивчення американського досвіду електронного моніторингу [3].

До середини 1990-х років, доки не розпочалося широке розповсюдження електронних мереж, застосування електронного моніторингу через залежність до телефонних ліній звужувалося фактично до домашнього арешту злочинців. Використання GPS-технологій та можливості мобільного зв'язку дозволили судам виносити більш специфічні вироки. Це, наприклад, стосувалося статевих злочинців, яким було заборонено наблизитися на певну відстань до шкіл, дитячих майданчиків або певних інших громадських місць, в який і встановлювалися відповідні датчики.

У Сполучених Штатах Америки станом на початку 1988 року понад 2,3 тис. злочинців перебували під електронним наглядом. Через десять років їх кількість зросла до 95 тис. осіб.

У Британії нагляд за злочинцями за допомогою електронних браслетів вперше було застосовано 1989 року у рамках декількох пілотних

проектів. Проекти закінчилися скандалами. Так, з 29 злочинців, які були відібрані для проекту, 18 злочинців зірвали електронні браслети та втекли, а 11 злочинців вчинили рецидивні злочини Проте, не зважаючи на перші невдачі, ідея була відроджена, і приватні компанії були запрошені взяти участь у «змаганнях» за право постачати уряду подібні послуги.

1995 року розпочались нові пілотні проекти в англійських містах Норфолк та Манчестер. Серед всього іншого, електронний моніторинг в пілотних проектах використовувався з метою дотримання обвинуваченими умов запобіжного заходу у виді застави [5].

Ще більш широке використання електронного моніторингу в Англії та Уельсі розпочалося 1999 року, коли перших 3,5 тис злочинців наділи електронні браслети відповідно до Criminal Justice Act 1991 року, який запровадив нове альтернативне покарання – «домашній арешт» (curfew order), поєднаний з електронним моніторингом. Остаточне законодавче закріплення можливості застосування електронного моніторингу у сучасному розумінні мало місце згідно з положеннями Criminal Justice Act and Public Order Act 1994 року.

1999 року, відповідно до Crime and Disorder Act 1998 року, на всій території Англії та Уельсу електронний моніторинг було запроваджено і для осіб, які були засуджені до позбавлення волі (home detention curfew) Більшість засуджених до позбавлення волі на строк від 3 місяців до 4 років отримали можливість бути звільненими за 60 днів до закінчення строку покарання під електронний нагляд [6]. 16 тис. в'язнів попали під дію електронного моніторингу.

Впровадження електронного моніторингу на сучасному етапі в Англії та Уельсі має місце згідно з положеннями Criminal Justice Act 2003 року. Електронні браслети стали «визнаною зброєю у британській пенологічній зброярні» [7]. Як зазначає англійська дослідниця Дж. Ардлі, «електронний моніторинг є інструментом кримінальної юстиції, використання якого стрімко набирає обертів» [3].

На сучасному етапі електронний моніторинг в Англії та Уельсі використовується у двох формах: 1) curfew order – як самостійне альтернативне покарання або складова іншого альтернативного покарання; 2) home detention curfew (HDC) – як форма звільнення злочинців, які відбувають покарання у виді позбавлення волі та за формальними та особистими ознаками можуть бути звільнені умовно-дostroково.

Хоч curfew order у британському законодавстві отримав статус повноцінного покарання (a sentence in its own right), все одно, як свідчить практика, він, як правило, застосовується у поєднанні з іншими альтернативними або монетарними покараннями. Як зазначив британський кримінолог І. Броунлі, електронний моніторинг

«надає більшого пунітивного елементу incapacitation до інших, менш суворих покарань» [8].

В період 2004 – 2005 років кількість злочинців під електронним наглядом зростає до 53 тис. осіб. За цей період британський Home Office витратив понад 102 млн. фунтів на обслуговування схем електронного нагляду. 2010 року кількість «електронних піднаглядних» зростає до 70 тис. осіб. За останнє десятиліття понад 450 тис. людей в Англії та Уельсі провели певний час, носячи браслет на нозі [9].

Англія та Уельс розподілені на чотири зони електронного моніторингу. У кожному регіоні здійснює електронно-наглядову діяльність відповідна приватна компанія. Загальне управління та координацію діяльності здійснюється Відділом електронного моніторингу, який має статус структурної частини Національної служби пробації. Електронний моніторинг може встановлюватися судом від 2 до 12 годин на добу.

Система електронного моніторингу також застосовується до осіб, які підпадають під дію «контрольних ордерів» згідно з Законом про попередження тероризму (Prevention of Terrorism Act 2005 року).

В Англії та Уельсі широко обговорюються особливості застосування електронного моніторингу щодо статевих злочинців, оскільки відповідно до положень Crime and Disorder Act 1998 року схеми електронного нагляду, як правило, не застосовуються до статевих або насильницьких злочинців.

Проте в Англії та Уельсі на порядку денному стоїть питання щодо доцільності ширшого запровадження електронного моніторингу як засобу контролю за особами, які звільнилися з місць позбавлення волі [1]. Електронний моніторинг почав також використовуватися і для психічно хворих осіб, хоч противники подібної практики вказують на її принизливий характер. Секретар юстиції Англії та Уельсу Кен Кларк заявив, що планує розширити використання електронних браслетів з метою відновити довіру суспільства до «альтернатив ув'язненню». Його законопроект, який нещодавно було надіслано до парламенту, передбачає збільшення часу, коли злочинець може перебувати під наглядом, з 12 до 16 годин, а також збільшення тривалості дії відповідного судового рішення з 6 місяців до 1 року.

Шотландія почала запроваджувати схеми електронного моніторингу пізніше, ніж Англія та Уельс. Пілотні проекти щодо впровадження електронного моніторингу розпочалися з серпня 1998 року у трьох sheriff courts (Aberdeen, Peterhead та Hamilton) [10].

Правовою основою для зазначених пілотних проектів став Crime and Punishment (Scotland) Act 1997 року, який передбачив можливість використання електронного моніторингу з метою забезпечення

дотримання покладених на злочинців обов'язків та умов. 2006 року Шотландська парламентська асамблея дозволила більш широке запровадження умовно-дострокового звільнення з електронним моніторингом [7].

Restriction of liberty order передбачає, що злочинець повинен перебувати у певному місці або місцях до 12 годин на день на строк до 12 місяців. На практиці злочинці зазвичай зобов'язані утримуватися у себе вдома. В усіх випадках застосування restriction of liberty order соціальні працівники (які в Шотландії виконують функції офіцерів служби пробації) зобов'язані не тільки подати суду традиційну доповідь, проте й дослідити умови проживання злочинця на предмет можливості застосування «домашнього арешту» у поєднанні з електронним наглядом.

Варто наголосити, що шотландський restriction of liberty order не є умовою пробації. The Crime and Punishment (Scotland) Act 1997 року передбачив, що restriction of liberty order може бути покладено на особу одночасно з пробаційними обов'язками, якщо суд вважатиме це за потрібне. Порушення умов restriction of liberty order не вважається порушенням умов пробації, і навпаки [10].

В Північній Ірландії частині Сполученого Королівства електронний моніторинг не застосовується.

В Республіці Ірландія, відповідно до положень ст. 101 Criminal Justice Act 2006 року, коли особа у віці від 18 років визнана винною за вчинення злочину, передбаченого законом, і суд вважає, що цій особі може бути призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 місяців, суд може замінити вирок до покарання у виді позбавлення волі на рішення про обмеження пересування цієї особи відповідно до закону (restriction on movement order). Рішення про обмеження пересування може обмежувати рухи злочинця таким чином, як це вважатиме за потрібне суд, і може передбачати: (а) перебування злочинця у певному місці (або певних місцях) у певний час дня (або тижня), як це буде визначено судом, та /або (b) невідвідування злочинцем певного місця (або місць) упродовж часу, який буде визначено судом. В Ірландії електронний моніторинг також широко застосовується для контролю за статевими злочинцями, які занесені до спеціальних реєстрів [11; 12]. Відповідно до Sex Offenders Act 2001 року, в Ірландії засновано спеціальний реєстр, так само як і впроваджено додаткові заходи контролю за статевими злочинцями, серед яких електронний моніторинг посів чільне місце.

Швеція є наступною у переліку країн, які активно використовують електронний моніторинг з метою зниження кількості в'язничного населення. Електронний моніторинг використовується і разом

з програмами інтенсивного нагляду, і як безпосередня альтернативна позбавленню волі. Засуджені до покарання на строк до 2 місяців позбавлення волі, які мають постійне житло та здатні дотримуватися встановлених умов, можуть бути відібрані для умовного звільнення з одночасним встановленням електронного нагляду. Здебільшого електронний моніторинг встановлюється щодо водіїв, які перебували за кермом у стані сп'яніння. Практика використання електронного моніторингу в Нідерландах схожа на практику його використання в Швеції. Електронний моніторинг здебільшого використовується як додаток до умовно-дострокового звільнення. Меншою мірою електронний моніторинг використовується як альтернатива короткостроковому позбавленню волі.

У Франції електронний моніторинг використовується для здійснення нагляду за умовно засудженими особами. Крім того, відповідно до Закону від 17 грудня 2004 року особи, засуджені за статеві злочини на строк від 5 років позбавлення волі, зобов'язані носити електронні браслети [13].

В США понад 150 тис. осіб перебувають під електронним наглядом (переважно ті, хто вчинив статеві злочини, дорожньо-транспортні пригоди або домашнє насильство). Причому понад 40 тис. злочинців перебувають під електронним наглядом за формулою «24 години на день, 7 днів на тиждень». Електронний моніторинг застосовується достатньо широко: з метою дотримання вимог застави, як складова умовного засудження, як складова умовно-дострокового звільнення з в'язниці або як складова окремих альтернативних покарань. Тривалість варіюється від декількох тижнів до декількох місяців.

Штат Флорида є лідером за масштабами використання електронного моніторингу в США.

Найбільша цільова група статевих злочинців перебуває у штаті Каліфорнія (4 тис.) [7].

Згідно із законодавством штату Онтаріо, програма електронного нагляду як альтернатива може застосовуватися до дорослих злочинців, які засуджені до позбавлення волі. У першому випадку рішення приймається суддею, у другому – Радою з питань умовно-дострокового звільнення (Ontario Parole and Earned Release Board). Від злочинців, які беруть участь у цій програмі, вимагається мати постійне місце проживання та телефон у місці проживання. Учасник програми повинен дотримуватися встановленого графіку перебування під домашнім арештом. Порушенням умов програми вважається: 1) пошкодження електронного браслету або спроба його зняти; 2) пошкодження електронного обладнання, встановленого у місці проживання злочинця; 3) порушення інших умов, передбачених програмою [14].

У штаті Аляска мінімальні вимоги, що встановлюються до осіб, які можуть бути відібрані для електронного моніторингу, полягають у наступному: 1) відсутність притягнення до кримінальної відповідальності за статеві злочини; 2) відсутність притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство; 3) місце проживання та роботи злочинця має бути у визначених судом місцях (районах); 4) у місці проживання злочинця має бути встановлено телефонну лінію; 5) у місці проживання злочинця заборонено зберігати зброю, алкоголь та одурманюючі речовини; 6) злочинець повинен на вимогу посадових осіб відповідних контрольних органів надавати зразки сечі; 7) злочинець повинен, залежно від умов програми, знайти роботу, пройти певне лікування або виконати інші дії; 8) у місці проживання не може встановлюватися автовідповідач або інші пристрої, які можуть негативно вплинути на здійснення контролю за злочинцем; 9) можуть встановлюватися також інші вимоги та зобов'язання (переважно технічного характеру) [15].

Щодо Канади, то провінція Британська Колумбія була першою адміністративно-територіальною одиницею, яка запровадила програми електронного моніторингу (починаючи з 1987 року). Сьогодні програми електронного моніторингу реалізуються в Британській Колумбії, Саскачевані та Ньюфаундленді.

Говорячи про поширення електронного моніторингу в інших країнах, можна загадати і Бразилію, де електронний моніторинг почав застосовуватися відносно недавно (починаючи з 2010 року).

Крім того, Сінгапур, окремі штати Австралії, Нова Зеландія, Південна Африка, Віргінські острови, Пуерто-Ріко, Ізраїль, Швейцарія, Італія, Бельгія, Німеччина та Польща відносно недавно запровадили електронний моніторинг до практики виконання покарань та здійснення постпенітенціарного нагляду.

Оцінюючи перспективи запровадження електронного моніторингу до законодавства України, варто надати чіткі відповіді на подані нижче питання:

1) як у майбутньому може розглядатися електронний моніторинг у вітчизняному законодавстві?: а) як форма умовно-дострокового звільнення; б) як необхідна в окремих випадках умова засудження з випробуванням; в) як необхідна в окремих випадках умова запобіжного заходу у виді застави; г) як окремий запобіжний захід; д) як окреме альтернативне покарання; е) як превентивний захід для окремих категорій правопорушників з метою попередження девіантної поведінки (наприклад, для неповнолітніх або статевих злочинців); ж) як необхідна в окремих випадках умова постпенітенціарного нагляду; з) як подання зазначених вище форм.

2) Чи можна залучати приватні компанії до реалізації функції електронного моніторингу?

3) Які критерії можуть покладатися в основу відбору осіб для перебування під електронним наглядом?

4) На який строк доцільно застосовувати електронний моніторинг?

5) Які умови та зобов'язання можуть супроводжувати застосування електронного моніторингу?

6) Якими мають бути правові наслідки порушення умов електронного моніторингу?

Література:

1. Electronic tagging of offenders raises rights concerns [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.guardian.co.uk
2. Янукович пропонує «відсиджувати строк» вдома [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pravda.com.ua/news/2012/01/12/6905406
3. Ardley J. The theory, development and application of electronic monitoring in Britain // Internet Journal of Criminology, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.tm.lt
4. Electronic monitoring. John Howard Society of Alberta, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.johnhoward.ab.ca/pub/A3.htm
5. Mortimer E., May C. Electronic monitoring in practice: the second year of the trials of curfew orders. Report. Research Study 177. – London: Home Office, A Research and Statistics Directorate
6. Electronic monitoring of released prisoners: an evaluation of the Home Detention Curfew scheme. By Kath Dodgson, Philippa Goodwin, Philip Howard, Siân Llewellyn-Thomas, Ed Mortimer, Neil Russell and Mark Weiner. Home Office Research Study 222. – London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate, March 2001
7. The Offender's Tag Association New Government, and New Penal Policy. Overview. August 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.offenderstag.co.uk
8. Brownlee I. Community Punishment: A Critical introduction. – London: Longman, 1998. – P. 189.
9. Kenneth Clarke to expand electronic tagging [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.guardian.co.uk
10. Tagging offenders. The role of electronic monitoring in the Scottish criminal justice system [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.scotland.gov.uk
11. Ягунов Д. Категорія «небезпечний злочинець» у сучасному кримінальному законодавстві зарубіжних країн // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2010. – Випуск 39. – С. 352-361.

12. Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління : зб. наук. пр. / ОНУ ім. І. Мечникова. – Одеса, 2009. – Том 12. – Випуск 26, ч. 2. – С. 132-138.
13. Алегин А. Актуальные проблемы организации информационного обеспечения электронного мониторинга осужденных с применением приборов ГЛОНАСС // Российский следователь. – 2009. – № 24. – С. 30-32.
14. community Corrections. Electronic Supervision Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mcscs.jus.gov.on.ca
15. Electronic Monitoring (EM). Minimum Requirements [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.correct.state.ak.us

УДК 343.415

Колодін Д. О., НУ «ОЮА»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ВИБОРЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей кримінального законодавства окремих європейських країн (на прикладі Сан-Марино, Нідерландів, Німеччини, Бельгії, Сполученого Королівства та Болгарії) щодо кримінальної відповідальності за фальсифікацію виборчої документації. Стаття містить порівняльний аналіз відповідних положень кримінальних кодексів України та зазначених вище країн Європи.

Статья посвящена исследованию особенностей уголовного законодательства европейских стран на примере Сан-Марино, Нидерландов, Германии, Бельгии, Объединенного Королевства и Болгарии в аспекте установления уголовной ответственности за фальсификацию избирательной документации. Статья содержит сравнительный анализ соответствующих положений уголовных кодексов Украины и указанных выше стран Европы.

The article investigates the specific features of the criminal legislation of some European countries (San-Marino, Netherlands, Germany, Belgium, United Kingdom and Bulgaria) in terms of criminal liability for falsification of election documents. This article contains a comparative analysis of the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine and mentioned above European countries.